

TALABALARNI IJTIMOIIY FAOLIYATGA AKSIOLOGIK MUNOSABATINI RIVOJLANTIRISHNING AYRIM MASALALARI

<https://doi.org/10.70728/orien.v07.i05.059>

Xushnazarova Ma'mura Nodirovna
Qo'qon davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada aksiologik yondoshuv asosida talabalarni ijtimoiy faoliyatga aksiologik munosabatini rivojlantirishning masalalari haqida fikr yuritilgan bo'lib, aynan pedagogik amaliyotda faol ishtirok etishi, kasbiy ijtimoiylashuv, kasbiy kompetentlik negizida shakllanishi xususida ayrim muammolarga yechim berilgan

Kalit so'zlar: aksiologik yondoshuv, aksiologik munosabat, qadriyatlar tizimi, faoliyat motivlari, aksiologik mezon, ta'limni insonparvarlashtirish, kasbiy kompetentlik

SOME ISSUES IN DEVELOPING STUDENTS' AXIOLOGICAL ATTITUDES TO SOCIAL ACTIVITY

Khushnazarova Mamura Nodirovna
Kokand State University

Abstract: This article examines the development of students' axiological attitudes to social activity based on an axiological approach and proposes solutions to some problems associated with their active participation in teaching practice, professional socialization, and the development of professional competence.

Keywords: axiological approach, axiological attitude, value system, motives of activity, axiological criterion, humanization of education, professional competence

Jahondagi rivojlangan mamlakatlar ijtimoiy taraqqiyot yo'lida erishgan eng muhim yutuqlari qatorida o'z madaniy, ma'naviy va axloqiy qadriyatlarini mustahkamlash ustuvor ahamiyatga ega ekanligi kuzatiladi. Bugungi kunda dunyoda globallashuv jarayonlari kuchayib, tinchlik va barqarorlikka qarshi yangi tahdid, xatarlar tobora ko'payib borayotgan murakkab va tahlikali vaziyat ta'lim sohasida amalga oshirilgan ishlarni tanqidiy baholab, uning faoliyatini zamon talablari asosida takomillashtirishni taqozo etmoqda. YuNESCO tashkilotining 2020-yildagi xalqaro ta'lim monitoringi hisobotida bo'lajak o'qituvchilarni ijtimoiy-pedagogik amaliyotga tayyorlash jarayoni haqida quyidagi mulohaza bildirilgan: "bo'lajak o'qituvchilarda

milliy va umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirish, kelgusi pedagogik faoliyatiga aksiologik munosabatlarni tarkib toptirish, natijada demokratik jamiyatda qadriyatlar tizimini rivojlantirishning birlamchi vositasi sifatida qaralishga erishiladi. Hozirgi kunda ta'lim mazmunini mazkur munosabatlarga asoslanib shakllantirish tendensiyasi kuzatilmoqda[UNESCO: Global Education Monitoring Report 2020. Inclusion and education: All means all. Summary//United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 2020. - P. 9.]. Dunyoda bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda, ularning ijtimoiylashuvini ta'minlash, qadriyatlar tizimini rivojlantirishning samarali texnologiyalarini ishlab chiqish, pedagogika fanining eng samarali usullari interpretasiyasidan keng foydalanish, kasbiy kompetentlikning aksiologik komponent klassifikatsiyasi va xususiyatlariga doir ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilmoqda. Mazkur tadqiqot natijalari ta'lim va o'qitish sifatini baholashning xalqaro standartlarini joriy etish hamda oliy ta'lim muassasalari faoliyatining sifat ko'rsatkichlarini belgilash orqali aksiologik yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarni ijtimoiy-pedagogik faoliyatga tayyorgarlik darajasini oshiradi. Dunyoning yetakchi ilmiy-tadqiqot institutlari, oliy ta'lim muassasalarida talabalarda aksiologik munosabatlarni rivojlantirish orqali ijtimoiy-pedagogik amaliyotga yo'naltirishga doir bir qator ilmiy tadqiqotlar, ilmiy-amaliy loyihalar amalga oshirilmoqda[Antoniuk,V.Z., Alendar N.I., Bartkiv O.S., Honcharuk O.V., Durmanenko O.L. (2021). Axiological approach in professional pedagogical education. *Linguistics and CultureReview*, 5(S4), 2021. - 687-699.; Тореева Т.А. Аксиологический компонент подготовки педагогов-исследователей в классическом университете: педагогические и философские аспекты https://xlinguae.eu/files/XLinguae2_2024_18.pdf?utm_source=; Вестник Московского университета. Серия 20. Педагогическое образование. 2025. Т. 23, № 1. - С. 28-53.]. Jumladan, Slovakiyada "Universitet o'quv dasturlarida aksiologik yondashuv" ("Axiological Approach as a Factor of University Curriculum"), Chili davlatida "Maktablardagi ta'lim loyihalarining aksiologik tahlili" ("Axiological Study of Educational Projects in Schools Chili"), Rossiyada "Klassik universitetda tadqiqotchi o'qituvchilarni tayyorlashda aksiologik komponent" ("Axiological Component of Research Teacher Training at a Classical University") kabi loyihalar, ilmiy-tadqiqot ishlari amalga oshirilmoqda.

Mamlakatimizda xalqning boy intellektual merosi va umumbashariy qadriyatlar asosida pedagogik kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish, ta'lim oluvchilarning ijtimoiy-axloqiy fazilatlarini rivojlantirish borasida olib borilgan islohotlar ta'limni insonparvarlashtirish, bo'lajak pedagoglarda aksiologik munosabatni tarkib toptirishga yo'naltirilgan pedagogik yondashuvlardan foydalanish imkoniyatlarini oshirdi. Shu bilan birga, milliy pedagogika fani oldida oliy ta'lim muassasalari talabalarida qadriyatlar tizimini rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirish

zarurati mavjud. Bu borada oliy ta'lim muassasalari talabalarida kasbiy qadriyatlar tizimi, faoliyat motivlari asosida kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning aksiologik mezon va ko'rsatkichlarni aniqlashtirish, qadriyatlar tizimini rivojlantirishning tashkiliy tuzilmasi va mexanizmlarini takomillashtirish, kreativ ta'lim texnologiyalarini ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining ustuvor yo'nalishlariga mosligi. Mazkur tadqiqot respublika fan va texnologiyalar rivojlanishining I. "Axborotlashgan jamiyat va demokratik davlatni ijtimoiy, huquqiy, iqtisodiy, madaniy, ma'naviy-ma'rifiy rivojlantirishda innovatsion g'oyalar tizimini shakllantirish va ularni amalga oshirish yo'llari" ustuvor yo'nalishi doirasida bajarilgan. Aksiologik yondashuv va uning asosida talabalarni ijtimoiy-pedagogik faoliyatga tayyorlash bilan bog'liq ilmiy izlanishlar jahonning bir qator oliy ta'lim muassasalarida, jumladan, Harvard Universiteti (AQSH), Toronto Universiteti (Kanada), Myunxen Texnika Universiteti (Germaniya Federativ Respublikasi), Seul Milliy Universiteti (Janubiy Koreya), Moskva davlat universiteti (Rossiya) kabi oliy ilmiy-tadqiqot institutlarida olib borilmoqda.

Bo'lajak o'qituvchilarni aksiologik yondashuv asosida ijtimoiy-pedagogik amaliyotga tayyorlashga oid jahonda olib borilgan tadqiqotlar natijasida quyidagi ilmiy natijalar olingan: ta'lim jarayonida axloqiy qadriyatlarni shakllantirishning ahamiyati, oliy ta'lim muassasalarida axloqiy tarbiyani kuchaytirish orqali jamiyatda ijtimoiy mas'uliyatni oshirish (Harvard universiteti); aksiologik yondashuvning pedagogik amaliyotdagi roli va uning talabalarning shaxsiy rivojlanishiga ta'siri (Toronto universiteti); ta'lim jarayonida mavjud qadriyatlarning avloddan avlodga o'tish - uzatilish jarayonining ilmiy tadqiqi va samarali strategiyalari (Myunxen texnika universiteti); Koreya ta'lim tizimida aksiologik yondashuvning qo'llanilishi, uning ta'lim oluvchilarning ijtimoiy-axloqiy jihatdan rivojlanishiga ta'siri tahlili; pedagogik faoliyatda qadriyatlar tizimini shakllantirishning metodik tizimi va ta'minoti (Moskva davlat universiteti) tadqiq qilingan [Anderson J. (2008). The Matter of Civic and Moral Education. Harvard Graduate School of Education News, 2008. - P. 66.; Ontario Institute for Studies in Education (OISE). (2023). Community of Practice Annual Report 2023. Toronto: University of Toronto, 2023. - P. 8.; Fröhlich M., Welpel I. (2024). Self-Selection into Entrepreneurship Education and Implications for Evaluation. Entrepreneurship Education and Pedagogy, SAGE Journals 2024. - P. 204.; Haase M. Entrepreneurial Motivation: The Role of the Opportunity, Team, and Uncertainty. Munich: Technical University of Munich, 2020. - p. 239.; Pyatygina T. A. (2021). Pedagogical Conditions for the Formation of Professional Competence of Future Teachers in the Context of Digitalization. Yekaterinburg: Russian State Vocational Pedagogical University, 2021. - P. 1-12.].

Jahonda aksiologik yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarni ijtimoiy-pedagogik amaliyotga tayyorlash metodikasi bo'yicha quyidagi ustuvor yo'nalishlarda ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda: bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy etikasi, pedagogik qadriyatlari va insonparvarlik tamoyillariga asoslangan holda ijtimoiy-pedagogik amaliyotga tayyorlanish jarayoni tadqiqi; zamonaviy raqamli va interfaol ta'lim texnologiyalarini ijtimoiy-pedagogik amaliyotga tatbiq etish, ularning samaradorligini baholash va didaktik strategiyalarni ishlab chiqish; ijtimoiy-pedagogik amaliyot jarayonida bo'lajak o'qituvchilarning kompetensiyalarini rivojlantirish va tahlil qilish uchun indikatorlar va diagnostik vositalarni yaratish; bo'lajak o'qituvchilarning kreativ fikrlash, muammolarni hal qilish, tanqidiy yondashuv va kommunikativ mahoratini rivojlantirishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar; ijtimoiy-pedagogik amaliyotda etnik, madaniy va gender xilma-xillikni hisobga olgan holda inklyuziv ta'lim tamoyillarini amalga oshirish mexanizmlarini tadqiq etish; talabalarning kasbiy rivojlanishida emotsional intellekt va refleksiya jarayonlarini tahlil qilish, psixologik moslashuv va pedagogik stresslarni boshqarish strategiyalarini ishlab chiqish; o'quv-tarbiya jarayonida mahalliy hamjamiyat, nodavlat tashkilotlar va davlat muassasalari bilan o'zaro hamkorlikni ta'minlash bo'yicha strategik tadqiqotlar; o'qituvchilik kasbining xalqaro tajriba va standartlar asosida rivojlantirish yo'nalishlarini o'rganish, ta'lim migratsiyasi va akademik mobillikni tahlil qilish; talabalarning ijtimoiy-emotsional ta'lim jarayonida psixologik chidamliligini mustahkamlash kabi yo'nalishlarda tadqiqot ishlari amalga oshirilgan.

Muammoning o'rganilganlik darajasi. Zamonaviy sharoitda talabalarni ijtimoiy-pedagogik amaliyotga tayyorlashga doir ilmiy-tadqiqiy ishlar falsafiy, psixologik-pedagogik hamda metodik yo'nalishlarda amalga oshirilmoqda. Ijtimoiy-pedagogik amaliyotning falsafiy-metodologik, pedagogik-psixologik hamda ijtimoiy jihatlari Sh.Q.Mardonov, U.I.Mahkamov, G.I.Maxmutova, O.Musurmonova, N.Ortiqov, N.M.Ochilova, Z.E.Azimova, O.R.Jamoliddinova, V.M.Karimova, B.X.Rahimov, N.M.Egamberdiyeva, A.A.Bolteyev, M.M.Turg'unov, A.T.Teshayev, A.M.Qudratov, M.Hoshimxonov, A.A.Abdullayev, B.R.Turg'unov, M.Y.Inomova. Talabalarda pedagog odobi fazilatlarini shakllantirish: ped. fan. nom.... diss. avtoref. - T.: O'zPFITI, 2007. - 22 b.; Azimova Z.E. Tarbiyaviy ishlar tizimini integral diagnostik asosda takomillashtirish (oliy ta'lim muassasalari misolida): ped. fanlari dokt. diss. - Nukus, 2019. - 208 b.; Jamoliddinova O.R. Yoshlar sog'lom turmush madaniyatini rivojlantirishda uzviylik va uzluksizlik tamoyillari amal qilishining pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish: avtoref.... ped. fan. dok. - T., 2015. - 83 b.; Karimova V.M. Tolerantlikning oilaviy an'ana, urf-odat va udumlar, maishiy o'zaro munosabatlarda aks etishi // Ta'lim tizimida ijtimoiy-gumanitar fanlar. - T.: 2007. - 62-66-b.; Rahimov B.X. Bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy-madaniy munosabatlarning shakllanishi: ped. fan. nom.... diss. avtoref. -T.: O'zPFITI, 2005. - 24 b.;

Egamberdiyeva N.M. Madaniy-insonparvarlik yondashuv asosida talabalarni shaxsiy va kasbiy ijtimoiylashtirish nazariyasi va amaliyoti (pedagogika oliy ta'lim muassasalari misolida): ped. fan. dok.... diss. - T., 2010. - 332 b.; Bolteyev A.A. Aksiologik yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarda deontologik kompetentlikni rivojlantirish: pedag. fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) avtoref. - Nukus, 2025. - B. 56.; MDH olimlaridan R.K.Bikmuxametov, E.V.Bondarevskaya, N.M.Boritko, I.V.Garmaza, B.S.Gershunskiy, V.P.Zinchenko, E.A.Klimov, M.A.Makarevich, G.A.Melekesov, A.V.Mudrik, I.P.Podlasiy, Y.A.Raysvix, V.A.Slastenin, I.F.Isayev, A.V.Lubkov, E.V.Siganova, I.A.Cherkashin[Бикмухаметов Р.К. Интеграция духовного и физического воспитания будущих педагогов в профессии личностно-профессионального развития: дисс. док. пед. наук. - Казань, 2004. - 451 с.; Бондаревская Е.В. Ценностные основания личностно-ориентированного воспитания // «Педагогика», 1995/№4. - С. 29-36.; Борытко Н.М. Педагог в пространствах современного воспитания. - Волгоград: ОИПОПК, 2001. - 211 с.; Гармаза И.В. Поликультурная образовательная среда колледжа как фактор обогащения духовного опыта обучающихся: автореф. дисс. кан. пед. наук. - Оренбург, 2016. - 23 с.; Гершунский Б.С. Образовательно-педагогическая прогностика. Теория, методология, практика: Учебное пособие. - М.: Наука, 2003. - 768 с.; Зинченко В.П. Опыт думания о думании // В кн.: Методология психологии: проблемы и перспективы / Науч. ред.: Т.Г.Щедрин. Под общ. ред.: В.П.Зинченко. - М.: СПб.: Центр гуманитарных инициатив, 2012. Гл. 10. - С. 207-230.; Климов Е.А. Как выбирать профессию. - Москва: "Просвещение", 1990. - С. 46.; Woolley F. Social cohesion and voluntary activity: making connections. Centre for the Study of Living Standards, 1998.] oliy ta'lim muassasalarida ijtimoiy-pedagogik amaliyotga oid empirik tadqiqotlar o'tkazganlar. Ammo, aksiologik yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarni ijtimoiy-pedagogik amaliyotga tayyorlash metodikasi ilmiy jihatdan tadqiq etilmagan.

Muammoning dolzarbligidan kelib chiqib ilmiy izlanishning vazifalari quyidagilardan iborat:

- bo'lajak o'qituvchilarni ijtimoiy-pedagogik amaliyotga tayyorlashning mazmunini ijtimoiy mas'uliyatni adekvat namoyon bo'lish darajasini belgilash orqali aniqlashtirish;

- talabalarni aksiologik yondashuv asosida ijtimoiy-pedagogik amaliyotga tayyorlash mezonlari talablar bilan integrativligini ta'minlash asosida takomillashtirish;

- aksiologik yondashuv asosida ijtimoiy-pedagogik amaliyotga tayyorlashning metodik ta'minotini ijtimoiy-pedagogik faoliyatni samaradorligini muntazam baholab borish asosida takomillashtirish;

-talabalarni ijtimoiy faoliyatga aksiologik munosabatini rivojlantirish texnologiyasini shaxsiy rivojlanish kompetensiyalarini identifikatsiyalash asosida takomillashtirish;

-bo'lajak o'qituvchilarni ijtimoiy-pedagogik amaliyotga tayyorlash metodikasini o'quv jarayonida foydalanishga qaratilgan interfaol treningni rekursiv mexanizmlari bilan adaptiv moslashtirish orqali takomillashtirish.

Ilmiy tadqiqodimizning usullari to'g'risida to'xtalamiz. Tadqiqot jarayonida muammoga doir falsafiy, sotsiologik, psixologik, pedagogik adabiyotlarni qiyosiy-tanqidiy o'rganish va tahlil etish; oliy ta'lim muassasalaridagi ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish; sotsiometrik metodlar (anketa, intervyu, suhbat); pedagogik tajriba-sinov; natijalarni matematik-statistik tahlil etish usullaridan foydalanilgan.

Xulosa o'rnida ilmiy tadqiqotimizning ilmiy yangiligi quyidagilardan iboratligini e'tirof etamiz:

-bo'lajak o'qituvchilarni ijtimoiy-pedagogik amaliyotga tayyorlashning mazmuni pedagogik aksiologiya va ijtimoiy pedagogikaning fanlararo integratsiyasi bilan qadriyatlarga asoslangan axloqiy me'yorlar va jamoaviy ijtimoiy mas'uliyatni adekvat namoyon bo'lish darajasini belgilash orqali aniqlangan;

-talabalarni aksiologik yondashuv asosida ijtimoiy-pedagogik amaliyotga tayyorlashning nazariy asoslari va mezonlari ekzistensial pedagogikada keltirilgan o'z-o'zini anglash, umummadaniy, milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarni muloqotchanlik, ijtimoiy, hayotiy-amaliy kompetensiyaviy talablar bilan integrativligini ta'minlash asosida aniqlangan;

-aksiologik yondashuv asosida ijtimoiy-pedagogik amaliyotga tayyorlash metodik ta'minotni amaliyotga tatbiq etish yo'nalishlari aksiome'yoriy yondashuv talablari asosida o'quv-pedagogik amaliyotni tashkil etish bilan topshiriqli-amaliy yo'naltirilgan ijtimoiy-pedagogik faoliyatni samaradorligini muntazam baholab borish asosida aniqlangan;

-“Ijtimoiy pedagogika” fani misolida talabalarning ijtimoiy faoliyatga aksiologik munosabatini rivojlantirishga yo'naltirilgan innovatsion pedagogik texnologiyalari kognitiv moslashuvchanlik, kontekstual didaktika va shaxsga yo'naltirilgan pedagogikaning asosiy tamoyillari bilan “bilim - qadriyat - faoliyat” birligini epistemologik kompetensiyalarni rivojlantirish nuqtai nazaridan identifikatsiyalash asosida takomillashtirilgan;

-aksiologik yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarni ijtimoiy-pedagogik amaliyotga tayyorlashga doir uslubiy ko'rsatmalar reflektiv pedagogika va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim strategiyalari bilan hissiy intellekt, kollaborativ o'rganish, interfaol treningni rekursiv mexanizm sifatida talqin qilish orqali takomillashtirilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoev SH. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. -T.: O'zbekiston, 2016. 14-bet.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi «2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi PF-60-son Farmoni / Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 29.01.2022 y., 06/22/60/0082-son.
3. Faffarova G., Polvonova S. Inson kapitalini rivojlantirishda milliy qadriyatlarning ahamiyati // Academic research in educational sciences volume 2, 2021. - 723-781-b.
4. Karimova M.O. Talabalarni kasbiy-tarbiyaviy, ma'naviy-ma'rifiy faoliyatga tayyorlashning pedagogik asoslari // NamDU ilmiy axborotnomasi, №10, 2019. - 317 b.
5. M.N.Xushnazarova. Volontyorlik faoliyatining ijtimoiy -pedagogik muammolari. Science problems.UZ.Ijtimoiy- gumanitar fanlarning dolzarb muammolari.№ 12 /2 (3)- 2023. 311-315
6. M.N.Xushnazarova. Volontyorlik (ko'ngillilik) faoliyatining innovatsiyon shakllari va ularning pedagogik tahlili. O'zbekiston Milliy universiteti xabarlari.2024.(1/4) ISSN 2181-7324,229-232
7. M.N.Xushnazarova. Oliy ta'lim talabalari orasida volontyorlikning mikro darajadagi omillariga e'tibor qaratish. NamDU ilmiy axborotnomasi. 2023 yil 12-con.792-796.
8. M.N.Xushnazarova.The need to use the experience of foreign countries regarding the improvement oft he pedagogical conceptual mechanism of volunteer activities. Journal of Advanced Zoology.Volume 44.issue-2 Year 2023 Page 3765-3771.